

FOLYÓIRATCIKK REFERÁTUMOK

46/74

002

A primer és szekunder tájékoztatásügyi irodalom bibliometriai elemzése. /A bibliometric survey of primary and secondary information science literature./ - DANSEY, P. = ASLIB Proceedings, 25.k. 7.sz. 1973.jul. p.252-263.

A vezető referálólapok tanúsága szerint az információrobbanás, más szakterületektől eltérően, a tájékoztatástudomány körében csak szerény mértékben növelte az irodalmat. Évente kb. 10 000 szakcikk jelenik meg, és az átlag tájékoztatástudományi szakember néhány vezető folyóirat, referálólap rendszeres figyelésével biztosíthatja folyamatos tájékozottságát.

A hivatkozásokat elemezve kiderült, hogy ezek zöme néhány folyóiratra korlátozódik, mint: "Journal of the American Society for Information", "Journal of Documentation", "ASLIB Proceedings", "Information Storage and Retrieval", továbbá a "Nature" és a "Science". Meglepően sok a hivatkozás a nem folyóiratjellegű - könyv, jelentés - irodalomra, ami a tájékoztatástudományt nem a természettudományokhoz, hanem a társadalomtudományokhoz teszi hasonlóvá; cikkenként legalább 10 hivatkozás a társadalomtudományokra és a feltűnően sok utalás az egymás között körözött jelentésekre, a "láthatatlan együttes" jelleg felé mutat.

* A bibliometriáról ld. GYÖRE Pál cikkét jelen számunk 598. oldalán

A referálólapok közül a COBLANS által "négy nagy"-nak nevezett lap elemzése, illetve egymással és más fórumokkal történő egybevetése a következőket mutatja:

a "Library and Information Science Abstracts" /LISA/ inkább a könyvtárügy területéről származó folyóiratcikkek ismertetésére szorítkozik, és kevésbé törődik a dokumentáció, informatika, valamint nem periodikus kiadványok referálásával;

az "Information Science Abstracts" /ISA/ tájékoztatótudomány centrikus. A referált irodalom kb. 40%-a nem folyóiratcikk /jelentés, stb./. Az orosz nyelvű anyagot a "Referativnűj Zsurnal"-tól veszi át;

a "Referativnűj Zsurnal. Informatika" /RZsI/ tartalma mind a fellelt szakterületeket, mind a feldolgozott folyóiratféleségeket /500 cím/ illetően a legszélesebbkörű. Ismertetései a szovjet, kelet-európai, német irodalomból egyedülállóak, az angol, japán nyelvterületekről bőségesek. Jelentős mértékben bevonja a referálási bázisba a nem periodikus irodalmat is, különösen a Szovjetunióból és Kelet-Európából származókat;

a "Bulletin Signalétique 101 Information Scientifiques et Techniques" /BSI/ szűkebb spektrumu az előzőekben ismertetetteknél.

A négy referálólap összesen 987 folyóiratcímét dolgoz fel, melyből az alábbi 40 a tájékoztatóügy "magját" alkotó szakirodalmi bázisnak tekinthető, és amelyhez felsorakozik még 18 gyakran hivatkozott cím:

A 40 alaplap

	Citations		Citations
Naučno-Tekhnicheskaya Informatsiya	712	Program	48
Journal of Chemical Documentation	208	Bulletin des Bibliothèques de France	41
Journal of the American Society for Information Science	180	Library Quarterly	38
Special Libraries	166	Studia et Cereet de Documentare	38
Informatic	155	Dokumentation, Fachbibliothek, Werkstättchen	38
Library Journal	137	Computers and the Humanities	31
Aslib Proceedings	125	Isis	30
Nachrichten für Dokumentation	121	The Information Scientist	31
Zentralblatt für Bibliothekswesen	120	Journal of Librarianship	34
Unesco Bulletin for Libraries	116	Documentalists	33
Aktuelle Probleme Informatik i Dokumentation	103	Informalique et Gestion	33
Journal of Documentation	84	Tidskrift für Dokumentation	33
Information Storage and Retrieval	81	Biblioteki SSSR	30
Liara	76	Communications of the ACM	30
Bibliotekar	69	Index	29
College and Research Libraries	66	Science	25
Journal of Library Automation	65	IEEE Transactions on Engineering Writing and Speech	21
Annals of Library Science and Documentation	62	Nature	20
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie	56	Microdot	19
		Elektronische Datenverarbeitung	7
		Information and Control	4

A 18 gyakran hivatkozott cím

	Citations		Citations
<i>Library Trends</i>	92	<i>Tudományos és Műszaki Tájékoztatás</i>	64
<i>Bulletin of the Medical Library Association</i>	85	<i>Dokumentasyon Könyve</i>	58
<i>Revista de Informații</i>	85	<i>Journal of Micrographics</i>	57
<i>Library Resources and Technical Services</i>	75	<i>ANRT Information et Documentation</i>	55
<i>International Library Review</i>	74	<i>Repraphis</i>	51
<i>Ceskoslovenská Informatika</i>	69	<i>Wilson Library Bulletin</i>	51
<i>American Libraries</i>	67	<i>Bibliotekar</i>	45
<i>Library Association Record</i>	64	<i>Canadian Library Journal</i>	45
		<i>Bulletin of CIMBA</i>	35
		<i>Computers and Automation</i>	29

A referálólapokban közzétett ismertetések megjelenési gyorsaságában vezet a LISA, mivel a folyóiratcikk és a referátum közzététele mindössze 2-3 hónapot vesz igénybe. Ez az idő az RZSI és BSI-nél 4-7 hónap, az ISA-nál 1 év.

A könyvtártudomány és tájékoztatóstudomány bibliográfiai ellenőrzésének helyzete a közmondásbeli suszter rossz cipőjéhez hasonlít, mert míg a tájékoztatóstudományi szakemberek egyéb diszciplínák jobb információellátásán szorgoskodnak, a sajátjukat elhanyagolják. Különösen problematikus:

a referálólapok koordinálása;

a szakterület szóródása a könyvtártudomány és számítástechnika irányába;

a jelentésirodalom nagyobb mérvű bevonása a referálási bázisba.

Dáczér Éva

47/74

002:007

Információs forrás és dokumentum. Terminológiai tanulmány. /Informacny pramen a dokument. Terminologická studia./ - NOVÁKOVÁ, M. = Ceskoslovenská Informatika, 15.k. 10.sz. 1973. p.1-12.

Az informatikának szüksége van egy olyan fogalomra, amely a közlések rögzítésének valamennyi válfaját magában foglalná, és amely egyúttal ezeket a rögzítéseket elválasztaná a többi anyagi vagy nem anyagi információhordozótól. Ilyen "fő" fogalmi funkcióban a szakirodalom két kifejezést is használ, um. az információ forrást és a dokumentumot. E váltakozó használat, mégha a kontextusból általában ki is derül, mit értenek a szerzők az éppen használt fogalom alatt, olykor zavart okoz és nem bizonyítja a diszciplína kiforrottságát.

A mélyrehatóbb elemzés kiküszöbölheti a két fogalom tartalmának egybeesését. Így az információforrás alatt a nevesebb szerzők a következőket értik /vagylagosan/:

1. bármiféle tárgy vagy nem anyagi /energetikai/ eszköz, amely információátvitelre szolgál;
2. bármiféle tény /sőt annak az emberi tudatban való tükröződése is/, amelynek megismerése közben az ember információt hoz létre.

A fentiekből következik, hogy az információ forrás tartalma jóval tágabb annál, minthogy a közlés rögzítése valamennyi válfajának összegező fogalmaként használhassuk.

Ezzel szemben a dokumentum a következő - megállapodottnak tekinthető - jelentéstartalmakkal fordul a leggyakrabban elő:

1. anyagi hordozón meghatározott /azaz: nem tetszőleges/ módon rögzített tetszőleges közlés;
2. anyagi hordozón tetszőleges módon rögzített meghatározott /azaz: nem tetszőleges/ közlés;
3. anyagi hordozón tetszőleges módon rögzített tetszőleges közlemény.

A fentiekből - némileg pontosabb megfogalmazással - az a következtetés vonható le, hogy az informatikának a közleményrögzítés valamennyi válfaját magában foglaló "főfogalomként" a dokumentumot kell használnia. Az információ forrás olyan fölérendelt fogalom, amely a dokumentum fogalmát is tartalmazza.

Futala Tibor

48/74

002:657.47

Az információ költségei. /Die Kosten der Information./ = Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis, 25.k. 11.sz. 1973. p.616-624.

Az információszerzés és -feldolgozás gazdaságosságának mérése mind ez ideig megoldatlan probléma, pedig gyakorlati gazdasági jelentősége nyilvánvaló. Ezt támasztja alá az az 1963-ból származó becslés, amely szerint az információ költségek részaránya az USA gazdaságának összes költségeiben meghaladja az 50%-ot. Néhány gazdasági ágban, illetve egyes vállalatoknál ez az arányszám még ennél is jóval nagyobb, sőt bankokban, biztosítóintézetekben, tanácsadó cégeknél stb. a tevékenység jellege folytán megközelíti a 100%-ot. Ehhez járul még, hogy a feldolgozásra váró információ mennyisége évente mintegy 10%-kal növekszik, ami azt jelenti, hogy az információforgalom 6 évenként megkétszereződik.

Ennek legfőbb okai az ipar fejlődése, a munkamegosztás és a specializálódás növekedése, valamint az információs igények, az emberi és gépi feldolgozó kapacitások fokozódása.

Mostanáig azonban csak kisszámú elméleti vizsgálatot végeztek az információk költsége és haszna tárgyában. Nem mutatták ki pontosan, mekkorák az információ költségei az egész gazdaságban és egyes vállalatoknál, mekkora információs költségek terhelik az egyes költségviselőket vagy pl. azt, hogy mibe kerül egy reklámkonceptió kialakítása. Ennek folytán nem lehet költség-haszon elemzést végezni, nem állapítható meg, hogy az információtermelés és -feldolgozás költségeit az információ felhasználásából származó haszon gazdaságilag indokoltá teszi-e. Az információs folyamatok és rendszerek egyszerűsítési tervai a költségalakulás szempontjából nem dolgozhatók ki teljes mértékben.

Az információs költségsszámítás során lényeges, hogy különbséget tegyünk belső és külső információk között. Belső információ a vállalaton belül termelt, külső információn kívülről, tehát más gazdasági vagy egyéb szervezetből kapott információt értünk.

A díjazás ellenében beszerzett külső információk költsége megállapítható, bár az egyes információra jutó költség kiszámítása általában nem könnyű feladat, mert majdnem minden esetben információ-csomagokat és nem egyes információkat szereznek be. Megnehezíti továbbá a költségek megállapítását az a körülmény, hogy a kívülről kapott információk az átvételnél is bizonyos feldolgozási és tárolási munkát igényelnek, ami további költséggel jár.

A kívülről beszerzett és a vállalaton belül termelt információk arányát illetően feltevésekre vagyunk utalva. Valószínű, hogy az információk tulnyomó része belső eredetű, s a kívülről beszerzett információk aránya az információ összes költségében csupán 1-5% között mozog.

Az információs költségek lehetnek információ-termelési és információ-felhasználási költségek. Az információk termelése során személyi és anyagköltségek, értékesítési-leirási költségek, valamint - esetleg - külső szolgáltatások igénybevételével kapcsolatos költségek keletkeznek.

Ha az említett költségfajták kigyújthatók és az egyes információk költségében figyelembe vehetők, úgy az információs költségek megállapításának nincs elvi akadálya. Nehézséget okoz azonban az a körülmény, hogy mindennemű információtermeléshez és -feldolgozáshoz meghatározott korábbi információk felhasználására van szükség, s ezek költségeit is figyelembe kell venni. A költségviselőkre való terhelésnél viszont tekintetbe kell venni, hogy az információk nem használódnak el, hanem - tartalmuk megmaradása mellett - tetszés szerinti gyakorisággal használhatók fel. Az egyes információ önköltségi ára tehát az információ-költség és a felhasználás gyakoriságának hányadosával fejezhető ki. Ezek szerint önköltségi ár degresszióról beszélhetünk.

Igy jutunk el az információ-gazdaságosság javításának, illetve az információs költség csökkentésének egy fontos alapelveéhez, ti. ahhoz, hogy a lehető legritkábban kerüljön információ termelésére és

a lehető leggyakrabban annak felhasználására sor.

Az információs költségek megállapításának célja

1. az egyes információ költségének,
2. egyes költséghelyek vagy munkahelyek egy időszakra jutó információs költségeinek és
3. egyes többszakaszos információs folyamatok költségeinek meghatározása.

Az egyes információ költségének kiszámításával megkapjuk azt a költséget, amelyet egy meghatározott egyes információ vállalaton belüli termelése okozott.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az információ költségének kiszámítása elméletileg és gyakorlatilag egyaránt lehetséges. Ugyanakkor felmerül azonban a kérdés: szükséges-e az információ költségének kiszámítása, kifizetődik-e az ezzel kapcsolatos ráfordítás.

Amennyiben értékesíthető végtermékek információs költségeinek kalkulációjához van szükség a költségszámításra, úgy a fenti kérdésre egyértelműen "igen"-nel kell válaszolnunk. Éppúgy szükséges a költségmegállapítás abban az esetben is, ha azt kell eldöntenünk, hogy bizonyos információkat belső forrásból vagy kívülről szerezzünk-e be, továbbá, hogy egyáltalán szükség van-e azok beszerzésére és felhasználására.

Arra nézve, hogy a gyakorlat miként értékeli az információs költségek számításának szükségességét és hasznát, csak feltevések lehetségesek. Általában nem sokra becsülik az információk növekvő gazdaságosságának költségkihatásait, s a megtakarítási lehetőségeket a költségszámításhoz szükséges ráfordításhoz viszonyítva csekélynek vélik. A szükséges vizsgálatok hiányában itt is csak feltevésekre vagyunk utalva. Így tehát csak a gyakorlat lehet a próbaköve annak, kifizetődik-e az információ költségének számítása. Sok jel mutat azonban arra, hogy az ezáltal elérhető megtakarítás nagyságrendjét általában jelentősen alábecsülik.

Gáspár István

49/74

021.7:01.:371.385.1

Terjesszük a bibliográfiai ismereteket! /Propagandiruem bibliograficeszkije znanija!/- KORNIEVA, V. = Bibliotekar', 51.k. 1.sz. 1974. p.33-34.

A gyakorlatban gyakran tapasztalható, hogy az olvasók nem tudják használni a katalógusokat, mutatókat. Sokuk számára a bibliográfia

fogalma is ismeretlen. Ennek felszámolására kezdte el a Szovjetunióban a szverdlovi Kirov járási könyvtár a bibliográfiai ismeretek propagandáját. De az ismeretek milyen körét kell adni, milyen formában és kinek?

A munka alapformájául a bibliográfiai órákat választották ki. Először háromórás foglalkozásokat tartottak egymásutáni napokon. Ez természetesen zsúfolt volt, ezért átdolgozták programjukat és hat órára bontva ismertetik az anyagot; havonta egy gyakorlati foglalkozást tartanak.

Az órák vázlatát és a szükséges segédanyagokat előre összeállítják, sőt ajánlott irodalmat is előkészítenek. Az óra magába foglalja a gyakorlati foglalkozást is. 40-45 perc egy-egy foglalkozás, melyen először a bibliográfus elméleti magyarázata zajlik le, majd ezt követi a kérdések megbeszélése és a gyakorlati foglalkozás.

Az órák témája és vázlata a következő:

1. óra: Mi a bibliográfia?

A bibliográfia története. A szovjet bibliográfia feladatai és elvei. V.I. LENIN nézetei a bibliográfiáról. A KP vezető és irányító szerepe a szovjet bibliográfia fejlődésében.

2. óra: V.I. LENIN összes műveinek teljes kiadása

Ennek sajátosságai, mutatói.

3. óra: Hogyan használjuk V.I. LENIN összes műveinek 4. és 5. kiadásához a tájékoztató apparátust?

Gyakorlati foglalkozás.

4. óra: Könyvtári katalógusok

A betűrendes és a szakkatalógus szerkezete. A szakkatalógus mutatójának használata.

5. óra: Kartoték-rendszer

Folyóirat- és újságcikkek, ajánló bibliográfiák bibliográfiái. Gyakorlati foglalkozás: keresés a kartoték rendszerben.

6. óra: Segítőtársak a könyvek kiválasztásában

Enciklopédiák, tájékoztató kiadványok, mutatók, folyóiratok. Gyakorlati foglalkozás: Néhány szó az enciklopédiákról, szótárakról, anyagok kikeresése a kartoték-rendszerben és mutatókban. Az óra célja: minél mélyebb ismereteket adni a hallgatóságnak a bibliográfiák területén.

Állandó csoportokat szerveztek, hogy a látogatottságot rendszeressé tegyék.

Csoportokat szerveztek egyetemi hallgatókból és olyan munkás fiatalokból, akiknek nincs középiskolai végzettsége. A csoportok 15-15 főből állnak.

A politikai oktatásban részt vevők számára az olvasóteremben képeztek ki egy külön részt, ahol az ehhez szükséges irodalmat, tankönyveket, programokat és egyéb segédanyagokat tartják.

Egy-egy intézmény politikai oktatásához igazodva is kialakítanak szabadpolcot, és ehhez meghívják a hallgatókat könyvtárlátogatásra.

A csoportokkal való foglalkozás és a szabadpolcos propaganda mellett egyéni konzultációkat is tartanak. A katalógusok, a kartoték-rendszer, a tájékoztató kiadványok használatát minden esetben ismertetik, ha egy olvasó valamilyen kérdéssel fordul a könyvtárhoz.

Kétszer egy hónapban bibliográfiai napot tartanak. Egy adott bibliográfia alapján ismertetik a bibliográfiák célját, szerkezetét, elmagyarázzák a tájékoztató apparátus szerepét és használatának módját.

A fentiekből és eredményeikből kitűnik, hogy a szemléltető propagandának milyen nagy a jelentősége.

A bibliográfiai ismeretek propagandáját igyekeznek tovább szélesíteni, bekapcsolva az olvasók újabb rétegeit.

Rády Ferenc

50/74

022

A "design" alkalmazása a könyvtári környezetben. /Environmental design applications./ - LYLES, M.A. = Special Libraries, 63.k. 11.sz. 1973.nov. p.495-501.

A hagyományos könyvtártervezés során vajmi keveset törődtek az olvasók magatartásának tanulmányozásával, annál többet a belső berendezés problémáival, anélkül azonban, hogy azt beleillesztették volna a könyvtár működésébe. A magatartáskutatásnak pedig összhangban kell lennie a környezet kialakításával, hiszen a könyvtártervezésnek olyan atmoszférát kell teremtenie, amely a könyvtári célkitűzések megvalósítását segíti elő. A szakkönyvtáraknak tulajdonképpen nincsen belső berendezés tervezője. Általában építésszel terveztetnek, és ebben a gyártó cégtől az igazgató felelőségéig mindenki közreműködik.

A korszerű tervezéshez alapvető kiindulás az olvasó és a tér kapcsolata, vagyis annak a tanulmányozása, hogyan hat az olvasóra a könyvtári környezet. E kérdés tanulmányozásához a következőket kell figyelembe venni:

1. a szakkönyvtárat az olvasók számára létesítették, ezért a környezetet úgy kell megtervezni, hogy az az információáramlást a leghatásabban szolgálja;

2. ennek tanulmányozása során az építésznek meg kell ismernie a könyvtáros tevékenységét;

3. a fenntartó szervvel tudatosítani kell, hogy a könyvtárnak kellemes környezetet kell biztosítani olvasói részére, ez pedig többetkiadást jelent.

A környezeti tervezés számtalan tényezője közül a szakkönyvtári tervezés számára legfontosabbak:

világítás és szín, ami az emberre mind pszichológiailag, mind fiziológiailag óriási hatással van. Bőséges világítás meleg színekkel fokozza a szellemi aktivitást;

a tér kiképzése a tervezés egyik legfontosabb eleme. Az ember tér-igénye bizonyos kulturális szintet jelent, amit távolság-zónával szoktak kifejezni, és ez cselekvési területenként más és más. A metróban lényegesen kisebb, mint egy könyvtárban. Az előbbiben a zsúfoltság, egymás halló-szagló közelsége a tömeg nyomasztó hatását, stresszt idéz elő. A könyvtár levegős területi kiképzésén kívül a távolság-zónának nagy a szerepe az olvasótermek berendezésében, az ülések, elválasztó-falak elhelyezésében;

a butorzat tervezésénél irányadó az egy helyiségben olvasók, dolgozók szociológiai és pszichológiai magatartása;

a zaj minimálisra redukálása elengedhetetlen követelmény;

a tervezésnek a könyvtár változó feladatait szem előtt kell tartania és előre kell látnia.

A cikk nagyon érdekes, mert a szakkönyvtárnak mint információ-szolgáltató helynek olyan aspektusát mutatja meg, mely az emberi magatartásból indul ki akkor, amikor szakkönyvtárakról szólva inkább számítógépekről, adattárakról divat beszélni. Az igényes, új szemléletű cikk bevezeti a könyvtártervezésbe a "design" fogalmát korszerű szociológiai és pszichológiai ismeretek alkalmazásával együtt.

Dáczer Éva

51/74

023.5:658.3.012.2

Könyvtárak munkaerő-szükségletének tervezése. /Library manpower planning./ - BROOME, E.M. = Aslib Proceedings, 25.k. 11.sz. 1973.nov. p.400-414.

Az elmúlt évtizedben jól képzett könyvtárosok iránt megnőtt a

kereslet, munkaerőhiány mutatkozott, majd néhány év után bizonyos fokú túlképzés volt tapasztalható. Ezek a tények irányították a figyelmet a munkaerőellátás tudatos tervezésére.

Kezdetben a hagyományos oktatási rendszerben nem volt külön könyvtárosképzés. Az általános ismereteket nyújtó iskolarendszerből kilépve a leendő könyvtárosok segédként helyezkedtek el a könyvtárakban, és munka közben sajátították el a szükséges ismereteket. Később, mikor az intézményes képzés egyre sürgetőbb lett, esti- és levelező tanfolyamokat szerveztek, amelyet munkaidő után végeztek el a hallgatók. A könyvtárnak az ilyen jellegű képzés némi kellemetlenséget okozott, ez azonban megtérült azáltal, hogy a tanulók alacsonyabb fizetést kaptak, míg fokozatosan magasabb képzettséggel dolgoztak.

Ez a képzési forma jól bevált. A kereslet és a képzett könyvtárosok száma nagyjából egyensúlyban volt.

A helyzet akkor változott meg, mikor a könyvtári szolgáltatások színvonalának emelkedésével ugrásszerűen megnőtt a könyvtári munkaerő iránti igény. Ezzel közel egyidőben a felsőfokú intézetek gyors terjeszkedése elszívta a jól végzett középiskolásokat. Meg kellett indítani tehát a főiskolai képzést.

A könyvtárosképző főiskolákra a középiskolákból - és nem a könyvtárakból - kerültek a hallgatók. A képzett munkaerők megszerzéséért a könyvtárnak kellett a továbbiakban lépéseket tenni. Emelkedtek a könyvtárosok fizetései, egyre többen és többen végeztek a főiskolákon, és a 60-as évek második felében a túlképzés nyilvánvalóvá vált. 1966-ban a Library Advisory Council tanulmányban mérte fel a képzett könyvtárosok iránti igényeket. Ez a felmérés - lévén az első - még igen sok szubjektív becslést tartalmazott, így kevésbé volt irányadó. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a munkaerőtervezés, mint minden más területen, a könyvtárakban is elengedhetetlen. Ha csak egyetlen hely nincs betöltve, romlik az egész egység teljesítőképessége, ha viszont nem használják ki a meglévő személyzetet, a munkabér-költség indokolatlanul megnő. A tervezéssel a munkaerőellátás kritikus pontjai feltérképezhetők, így

meghatározható az új felvétel iránti igény;

meghatározható az optimális képzettségi szint a feladatok vetületében;

lehetőség nyílik a vezetők képzésére;

a tervezett szolgáltatások munkaerő-költsége meghatározható;

nem utolsó sorban az intézmény szervezeti felépítése és jövőbeli tervezése megvalósítható.

Mind ezek feltétele, hogy reális adatokból induljunk ki.

A munkaerőtervezés nemzeti szinten is fontos, hiszen a képzést az igényekkel kell összehangolni. A szükséges adatok gyűjtését Nagy-Britannia illetékes szakemberei - könyvtári vonalon - megkezdték.

1972-ben a könyvtáraknak kérdőívet küldtek, amely két adatcsoport-ra vonatkozott:

az első: az összes könyvtárosi képesítéshez kötött státus száma 1972.március 31-ig;

a másik adatcsoport a könyvtári személyzet képzettsége szerinti megoszlását tartalmazta, u.m.: egyetemi végzettségűek; képesített könyvtárosok; egyéb diplomások könyvtári képesítéssel; gyakornokok; egyéb munkaezők.

Az adatokat nem és kor szerinti bontásban kérték, amiből a nyugdíjazások számára is következtetni lehet.

Ezzel egyidőben megvizsgálták, hogy jelenleg mennyiségileg és minőségileg mennyire kielégítő a könyvtárak személyi állománya, és milyen munkaerő-tartalékok vannak a könyvtárakon belül. Felülvizsgálják továbbá az érvényben lévő könyvtári szabványt is.

A közművelődési könyvtárak személyzetére és optimális kihasználására vonatkozó vizsgálatok kb. a féldíónél tartanak.

A továbbiakban még a következő, a jövőre vonatkozó adatokra terjesztik ki vizsgálódásaikat:

a könyvtárak becsülhető növekedésére;

a könyvtárosképzőkből kikerülő és más területeken elhelyezkedők arányára;

a szakmát elhagyó, majd a gyermekgondozási évek után visszatérők számára.

A fenti adatok birtokában meghatározhatók a képzési igények és javaslattal élhetnek a képző intézmények felé.

Bobok Györgyné

52/74

025.5:016:681.327.64

Bibliográfiai szolgáltatások beszerzése gépesített adatbankoktól - a könyvtárak szerepe. /Providing bibliographic service from machine-readable data bases - the library's role./ - DE GENNARO, R. = Journal of Library Automation, 6.k. 4.sz. 1973.dec. p.215-222.

Aktuális és világszerte nagy érdeklődésre számot tartó kérdés, hogyan viszonyuljanak a könyvtárak az egyre növekvő számu, nagy, gépesített adatszolgáltatásokhoz. A témát az amerikai egyetemi könyvtárak szemszögéből tárgyalja a szerző, de a felvetett kérdések és megoldásuknak lehetséges módosztatái - bizonyos kisebb eltérésekkel -

majd minden nagyobb tudományos, illetve szakkönyvtár részére azonosak más országokban is, ahol ugyanezekkel a problémákkal foglalkoznak, vagy a közeljövőben foglalkozniuk kell.

A legfontosabb és legjelentősebb mágnesszalagos szolgáltatások a referáló és indexelő kiadványok előállításának gépesítése következtében - mintegy melléktermékként - jöttek létre, mint pl. a Chemical Abstracts Service, Biosciences Information Service, Engineering Index, CCM Corporation /PANDEX/ stb. Csak a jelentősebbek száma meghaladja a százat az Egyesült Államok területén és számuk gyorsan emelkedik, de hasonló a fejlődés Európában is. Ugyanakkor formájuk - a kiadványokéhoz hasonlóan - nem egységes, és szabványosításukra még kísérletet sem tesznek. Természetesen a könyvtárosok körében széles körűvé vált az érdeklődés, hogyan lehetne beszerezni és olvasóik rendelkezésére bocsátani saját szakterületüknek ezeket a fontos - de rendkívül költséges - adatforrásait.

A nagy amerikai egyetemi könyvtárakban melyek az 1960-as években az NSF /National Science Foundation = Nemzeti Tudományos Alap/-tól kapott anyagi támogatással kiépítették számítógéppel működő központjaikat - a beszerzett mágnesszalagos szolgáltatások többségében ingyenesen állnak az intézmény tagjainak, kutatóinak rendelkezésére. Mivel a növekvő költségek következtében egyre nehezebben tudják fenntartani ezeket a szolgáltatásokat, igyekeznek őket kiterjeszteni és a fenntartási költségek enyhítésére minél több fizető felhasználót is szerezni.

Az American Library Association programjában a lehetőségek két változatát fogalmazták meg a könyvtárak feladatait illetően:

legyen a könyvtáraknak kulcsszerepe a mágnesszalagos adatszolgáltatások hozzáférhetőségének biztosításában saját szakterületeiken, illetve

a könyvtárak szerezzék is be ezeket a szolgáltatásokat, és egyre jobban fejlesszék apparátusukat a szolgáltatások kezeléséhez és rendelkezésre bocsátásához.

A cikk szerzője úgy véli, hogy míg az első lehetőség reális és a könyvtáraknak vitathatatlanul feladata az új információhordozókra tárolt adatforrások elérhetővé tétele, a második változat - hogy a könyvtárak szerezzék is be ezeket és párhuzamosan nagy számban alakítsanak ki egymástól független gépi központokat a szalagok felhasználásához - helyessége és keresztülvihetősége erősen kétséges a szinte megoldhatatlan költségek miatt. A könyvtárak számára - amelyek tájékoztatási feladataik ellátásához természetszerűleg fizettek elő a referáló és indexelő kiadványokra - kézenfekvő feltevésnek tűnik, hogy a kiadványok mágnesszalagos változatát is előfizessék, holott ezt a feladatot sokkal hatékonyabban tudják megoldani az erre a feladatra specializált adatközpontok az egyes szakterületeken.

Visszatérve az elmúlt husz év során nyert tapasztalatokra, jó példákat mutat az éppen aktuális technikai újdonságok könyvtári alkalmazásával kapcsolatos elképzelések összehasonlítására a meginduláskor eltervezett, majd a később ténylegesen kialakult gyakorlat. A

mikrofilmezés kezdeti szakában majd minden nagyobb könyvtár úgy vélte, hogy laboratóriumot kell beszereznie és be kell rendeznie mikrofilmek nagy mennyiségben történő előállítására. Később azonban csak néhány jelentős nagykönyvtár laboratóriuma bizonyult szükségesnek, a kisebb könyvtárak ezektől, vagy kereskedelmi úton szerzik be szükségleteiket, a helyi feladatok pedig megoldhatók néhány másoló berendezéssel.

Hasonlóan alakult a könyvtári munkák automatizálásának, gépesítésének kérdése, amikor kezdetben a könyvtárosok úgy vélték, hogy rendszertervezőkké és programozókká kell képezniük magukat, majd később kiderült, hogy ez felesleges, a nagy központok által kidolgozott eljárások, a mágnesszalagok megvehetők és egyszerűbben alkalmazhatók stb.

Mint a példák is bizonyítják, igen nehéz egy-egy új technológia felbukkanásakor az alkalmazás leghelyesebb módjait meghatározni, mindenestre a részletek megoldása sokkal nehezebb és az új eljárások sokkal költségesebbek, mint az előre általában felmérhető. A mágnesszalagos szolgáltatások hatékony kezelésében és közreadásában is csak kisebb hányada a költségeknek az ún. előfizetés, a további program, a gépi költség, a kumulálás, az adminisztráció, és a felhasználók igényei szerinti üzemeltetés teszi ki a költségek nagyobb részét. Ezért fontos kérdése a témának, hogy ezeknek a szolgáltatásoknak fenntartásához hozzájáruljon-e a felhasználó vagy pedig legyen ingyenes, mint a többi hagyományos könyvtári szolgáltatás.

A cikkíró egyértelműen a költség hozzájárulás általános mértékének kialakítását találja célszerűnek, mint ahogy kialakult pl. a fotokópiák, másolatok megközelítőleg egységes ára, és senki sem gondolja, hogy ezeknek is ingyeneseknek kellene lenniük, mint pl. a könyvtári kölcsönzésnek.

A számítógépes adatszolgáltatások igénybevételének ára bizonyos mértékben megszüri az igénybe vevők körét, hogy csak azok és olyan mértékben vegyék igénybe, amennyire szükséges. A cikkben felhozott példák bizonyítják, hogy ahol hasonló szolgáltatások ingyenesen indultak - pl. egyes egyetemi könyvtárakban - utólag kénytelenek voltak bizonyos árat megállapítani, hogy határt szabjanak az egyre növekvő költségeknek és a túlzott igényeknek.

Gazdaságossági szempontból célszerűbb speciális, egy-egy szakterületre orientált adatszolgáltatások szervezése és ezek hatékony igénybevétele a tájékoztatás érdekében bizonyos ellenszolgáltatás mellett, mint a több szakterületen érdekelt könyvtárakban /pl. az egyetemi könyvtárak/ mindezeket a szolgáltatásokat biztosítani. A könyvtáraknak összekötő szerepet kell játszani a speciális gépi adatközpontok és a felhasználó között. A könyvtárak nyújtanak tájékoztatást a különböző adatforrások tartalmáról, áráról, igénybevételének módjáról, segítséget nyújtva az igénylőnek a szükségleteihez leginkább megfelelő forrás kiválasztásában és felhasználásában. Ezt a feladatot a könyvtári tájékoztatási munka szerves részeként kell felfogni és kezelni.

A számítógéppel tárolt adatforrások felhasználásának két főbb változata alakult ki eddig:

off-line - azaz rendszeres, folyamatos, előfizetési adatszolgáltatás, mágnesszalagon, amelyet szükség szerint retrospektív adatkérés egészít ki;

on-line - vagyis állandó és közvetlen összeköttetés az adatbázissal, illetve a központi adattároló számítógéppel, adatvégállomás vagy telefon segítségével, amely a központban tárolt valamennyi adat azonnali, operatív felhasználását teszi lehetővé.

A jövő útja talán az on-line rendszer kiépítése az egyes könyvtárak és a megfelelő speciális adatközpontok között. Ezt majd a következő évek döntik el, de valószínűleg ez a járhatóbb út, mint sok önálló központ kialakítása. Ami pedig az off-line rendszerű mágnesszalagos szolgáltatások fenntartását illeti, megfelelő arányt kell kialakítani a költségek vállalásából a fenntartó intézmények és a felhasználók között.

Grofcsik Gusztávné

53/74

027.7:681.3.06

A Wisconsin Egyetem /Milwaukee/ könyvtárának gépesítése. /Library Automation at the University of Wisconsin-Milwaukee./ = The Larc Reports, 6.k. 3.sz. 1973. p.93.

A könyvtár 114 567 kötetes állománya 1956-tól 1973. júliusáig több mint 1 180 000 kötetre növekedett. A könyvtár dolgozóinak létszáma: 25 könyvtáros, 60 egyéb alkalmazott és 200 részfoglalkozású diák. 1972-1973-ban 512 388 kötetet kölcsönöztek, a látogatók száma 1 393 853 volt.

A könyvtárban néhány éve három automatizált rendszer működik:
periodikus kiadványok feldolgozásának rendszere;
géppel olvasható katalógust készítő rendszer;
körözeses kölcsönzési rendszer.

Ezekhez a rendszerekhez a programokat IBM 1401 berendezésre készítették. 1971-ben a hardware-ban bekövetkezett változások miatt azonban az IBM 360/40 számítógépre kellett átirni minden meglévő programot. Ennek során célszerű volt mindhárom rendszert javítani, módosítani.

Jelenleg a könyvtár rendelkezésére álló hardware a következőkből áll: IBM 360/40 számítógép, 130K felhasználható memóriával, 4 dupla sűrűségű mágnesszalag egység 4 dupla sűrűségű mágneslemez-csomag egység. A periodikus kiadványok feldolgozására és a gépi katalógushoz az inputot a könyvtár személyzete kódolja és lyukasztja lyuk-

kártyákra. A körözéses kölcsönzési rendszerben az adatok összegyűjtéséhez és tárolásához egy, mágnesszalagos adatrögzítővel on-line üzemban kapcsolt lyukkártya és személyi kártya olvasót használnak.

Váltott mágnesszalagokkal a könyvtár a hét minden napján 24 órában üzemelhet.

A periodikus kiadványok feldolgozásának rendszere

1965-ben készítették el először számítógéppel a periodikus kiadványok jegyzékét. Jelenleg több mint 14 000 dokumentumot kezelnek, ezek száma évente 1000-rel gyarapszik. Az adatok automatizált, be- és kiadását egyetlen részfoglalkozásu alkalmazott el tudja végezni. Az egész rendszer új formáját 1973-1974-ben vezetik be, ezt majd egy következő számban fogják ismertetni.

A törzs-fájl mágnesszalagon tárol és hetenként egészítik ki azt a beérkező kiadványok adataival. A feldolgozott adatok: ellenőrzési szám, cím és szerző, raktári jelzet, hívószám /a kongresszusi könyvtár osztályozási száma/, utalás a formátumra /könyv, mikrofilm stb./, "ld.", illetve "ld. még" hivatkozás, dátum, utalás arra, hogy teljes-e valamely sorozat, nyelv, kiadási hely, egyéb információk. Ezek az adatok egy belső jegyzékre kerülnek föl és különböző szempontok szerint listázhatók. Nyomatott jegyzékek készülnek

hetenként az új beszerzésekről;

havonta a periodikus kiadványok összes tárolt adatairól;

negyedévenként a teljes anyagról szerzői sorrendben.

A program további átalakítása lehetővé teszi majd tárgyszó szerinti katalógus készítését is.

Az igényléseket, megrendeléseket félautomatikusan kezelik, egy alkalmazott és három diák foglalkoztatásával. Minden periodikus kiadványnak van egy kartonja és egy ellenőrző gépi kezelésű kártyája, melyre az adatokat felvezetik. A gép havonta ellenőrzi az egyes sorozatok állományát és a hiányzó köteteket kiírja.

Géppel olvasható katalógust készítő rendszer

1969-ben kezdték meg az állomány katalógusát kódolni gép által kezelhető formába. A katalógust könyv formában készíti el a számítógép. A hozzátartozó software-t 1971-ben IBM 1401 autokódból MARK IV nyelvre írták át. Bár a COBOL nyelv általánosabb a MARK IV-nél, de az átírás erre a nyelvre csak 1975-re lett volna készen.

Körözéses kölcsönzési rendszer

1970-ben vezették be a McBee Keysort egy-kártyás automatikus körözéses kölcsönzési rendszert. A gépesítéssel a napi 2000 kölcsönzési

kártya kezelése lényegesen könnyebbé vált. Ez a rendszer azonban az új számítógép bevezetésével elavulttá vált. Célul tűzték ki azt, hogy új, géptípustól független COBOL nyelven írt programrendszer alakítsanak ki. Ez el is készült és 1973 végén vezették be. Az új rendszer nagy előnye, hogy az egyes kiadványokhoz nem kell külön-külön kártyákat készíteni és személyesen kezelni. Minden kölcsönzéshez kell azonban egy azonosító kártya, melyen a kért könyv hívószáma, a kölcsönző azonosító kódja, valamint a kölcsönzési viszonyok szerepelnek megfelelően kódolva. A kölcsönzési időn túl vissza nem hozott könyveket a gép listázza, a kölcsönző pedig figyelmeztetést kap, amelyet szintén automatikusan a gép ír ki. A 9 héten túl hiányzó könyv azonosítója az elveszett könyvek listájára kerül.

Balogh Zoltán

54/74

338.964:659.24

Problémák és kilátások a kisüzemek információellátásában. /Problems and prospects in information service for the small industry./ - BHATTACHARYYA, K. = Journal of Librarianship, 5.k. 4.sz. 1973.okt. p.284-292.

Az Egyesült Királyságban a kisüzemek a munkaerő 29%-át alkalmazák, a nemzeti jövedelem 19%-át állítják elő és a magánkézben lévő ipari szektor 24%-át alkotják. Ha a brit ipar a világpiacra versenyképes kíván maradni, a nagyüzemeken túl, a kis- és középzemek korszerűsítését is elő kell segíteni, mivel szerepük a brit ipar szerkezetében nem jelentéktelen, viszont saját pénzügyi, műszaki, szellemi erőforrásaik ehhez nem elégségesek.

Néhány régebbi és újabb keletű statisztikai adat világosan mutatja a kisüzemek műszaki információval való rossz ellátottságát. Egy 1958-as felmérés /Technical information and the small firm. Paris, OEEC. London, HMSO. 1958./ szerint az Egyesült Királyságban a kisüzemek 45%-ában a műszaki tájékoztatás fejletlen, az NSZK-ban a 35%-ban, az USA-ban a 34%-ban. Ugyanebben a sorrendben a műszaki tanácsadók 17%-ának, 22%-ának, illetve 52%-ának van egyetemi végzettsége. Egy 1968-as forrás /ASLIB directory. Vol.1. London, ASLIB. 1968./ két adata - 700 kisüzemi szakkönyvtár és 82 000 kisüzem - illetve a két szám aránytalansága a gyenge információs ellátottságot jelzi.

Két tájékoztatási szolgáltatás próbált, illetve próbál a helyzetten javítani:

1. az egykori Ministry of Technology /Iparügyi Minisztérium/ kezdeményezésére mintegy 70 műszaki főiskola és kollégium könyvtárát szakértőkkel, műszaki tanácsadó szakemberekkel erősítették meg a helyi kisüzemek jobb információ ellátása érdekében. Az Ipari Tanácsadó Központi Szolgáltatás /Industrial Liaison Centre Service, ILCS/ tájé-

koztatási tevékenységét elsősorban az üzemek személyes látogatásán keresztül fejtette ki. Becslések szerint ez a szolgáltatás a kormányzatnak évente 500 000-580 000 fontjába került. Egy bizottsági /Bolton Committee/ jelentés az ILCS munkájának elismerése mellett a költségeket a helyi üzemekre hárította;

2. a másik 1972-ben tervezett, 1973. júliusa óta működő, kisüzemek részére szervezett tájékoztató szolgálat /The Small Firms Information Centre Service, SFICS/, melynek jellemző vonása, hogy elsősorban a forrásokról nyújt információt /referral/ a felmerülő kereskedelmi, piaci, műszaki, adminisztratív kérdésekben. A két szolgáltatás közötti különbség: az ILCS 82 ezer kisüzemet, az SFICS 1 1/4 milliót kíván tájékoztatni 10 regionális központ útján 350 000 - 400 000 font költségvetésből. Az SFICS új típusú szolgáltatása egy adatbank, amely részletesen tájékoztatna 5 - 6000 szakmai szervezetről és kb. 10 000 szakértőről /közülük kb. 2000 műszaki/, szakterületükről, ismeretanyaguk színvonaláról stb. A központi adatbankot regionálisak egészítik ki.

Az SFICS szervezési elgondolásánál féltő, hogy a gazdaságossági szempontok érvényesülése a célkitűzéseket eleve kudarcra ítéli. Így pl. egy-egy regionális központnak 120 000 kisüzemet kellene tájékoztatni kisebb költségvetésből! Vagy: kisüzemek nem létező könyvtári/információs részlegeire apellál.

A kisüzemek jobb informáltságához további kutatások, elemzések kívántatnak. Pl.: milyen mennyiségű kérés, igény érkezik a BLL /British Library Lending Division/ és az SRL /Science Reference Library/-hoz? Hány kisvállalatnak van könyvtári/információs szervezete? A felmérések alapot nyújthatnak a szükséges intézkedésekre.

Dáczér Éva

